

"עייפיים מלנצח": כמה נכון, ומדוע? מלחמת לבנון השנייה ושברה¹

אהרן לברן

במקביל, היו גם כשלים ברורים: לא הצלחנו להפסיק מטר הרקטות על העורף הישראלי; לא ברור אם חיזקנו או החלשנו את כוח ההרתעה; פיקוד צה"ל וכוחות היבשה הסתבכו לא מעט במבצעים; ולא הוחזרו החיילים החטופים.

התמיהה הקשה היא מדוע יצאנו מהמלחמה כפי שיצאנו. ניתנו לכך תשובות שונות במהלך המלחמה ואחריה, אך רובן התמקדו בהיבטים צבאיים-מבצעיים ולוגיסטיים מובהקים. תחקירי צה"ל, ועדת וינוגרד ואחרים עוד ירבו בתשובות מסוג זה ואחר.

עניינה של עבודה זו הוא להתמקד בהיבטים האסטרטגיים (ואף המְטָה-אסטרטגיים) של המלחמה וכן בהיבטים התורתיים-ביטחוניים שהביאו לתוצאותיה כפי שהן.

■ סיבת הסיבות לאי-הניצחון

יבת העל או סיבת הסיבות לאי-הניצחון בלבנון נעוצה בתחום שהוא מעל ומעבר למישור האסטרטגי. מדובר ב"חטא הקדמון" לכל חוליי המערכה שם.

כשרה"מ אולמרט, נביא ה"התנתקות" ומבשר ה"התכנסות", נואם בניו-יורק ביוני 2005 ואומר: "אנו עייפים כבר מלהילחם, עייפנו מלנצח, עייפנו כבר מלהביס את אויבנו"⁴ אכן קשה לנו להביסם. אם הוא מוסיף שם ש"ההתנתקות) תביא יותר ביטחון ושגשוג והמון שמחה והנאה לכל העמים במזה"ת ושהכל ישתנה" – אכן הכל משתנה, אך דווקא לרעת ישראל וצה"ל מתקשה לנצח. וחמור לא פחות: אם רה"מ הזה אומר לידידו אברמס, בעמדם לפני חומות העיר העתיקה, כי "לא היה מוכן להקריב למען את ילדיו"⁵ – האם הוא יכול להוביל, שלא לומר לשאוף, לניצחון?

שאלת הניצחון או אי הניצחון במלחמת לבנון השנייה (מל"ב 2) בקיץ 2006 טורדת ביותר את אזרחי ישראל ואחרים. מסקנתי היא שהגם שלא הובסנו בה (כדעת לא מעטים), ודאי לא ניצחנו בה באופן מוחץ וברור. לישראל היו כל התנאים לניצחון ברור ומובהק: התוקפנות הפרובוקטיבית החמורה של החיזבאללה וצדקת המלחמה, עליונותו של צה"ל ביחסי הכוחות, אמל"ח וטכנולוגיה ושעון הזמן שלא תיקתק הפעם ימים רבים לרעת ישראל. נוסף על כך, ארה"ב ואחרים רצו שנביס את החיזבאללה, שלוחה של אירן המתריסה נגד ארה"ב והמערב.

הרמטכ"ל דן חלוץ הגדיר את תוצאות המלחמה כניצחון בנקודות² בלי לציין בכמה. גם ניצחון בנקודה הוא ניצחון פורמלי (בקרבנות אגרוף), אך במהות הוא יותר קרוב לתיקו מאשר לניצחון ברור ורצוי (שלא לומר בנוק-אאוט). תיקו בתנאים האמורים אינו יכול להיחשב כתוצאה טובה לישראל. נכון, היו לישראל גם הישגים במלחמה: ישראל הפגינה היטב את כוח ההרס הטמון בחיל האוויר; עמדות החיזבאללה סולקו מסמיכות יתירה לגבול וכוחו של החיזבאללה ספג לא מעט פגיעות בדרום לבנון ובמעוזו – בדאחייה בביירות; צבא לבנון ויוניפי"ל מחוזק נפרסו בדרום לבנון; ו"נאסר" להעביר נשק לארגון.³ עם זאת, לא מדובר בהישגים מדידים ויציבים והם יותר בגדר תקווה ופוטנציאל שהעתידי ישורנו.

תא"ל (מיל.) אהרן לברן, לשעבר מבכירי אמ"ן (איסוף ומחקר) וכיום עוסק במחקרים אסטרטגיים. לאחר כ-30 שנות שירות בצה"ל בתפקידי פיקוד, הדרכה ומטה, הצטרף כחוקר בכיר למרכז למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת תל-אביב (1984-1988), בו היה, בין היתר, עורך מאזן הכוחות השנתי במזה"ת. לאחר מלחמת המפרץ (1990-1991) ספרו: *Israeli Strategy After Desert Storm*, ראה אור בהוצאת Frank Cass, 1997.

כשרבים בחברה הישראלית לעגו, במשך שנים, לקריאה: "יתנו לצה"ל לנצח" (למול הפלשתינאים ובכלל) ורבים אלה העלו את אולמרט בבחירות לשלטון, אין תימה שהחתימה לניצחון הפסיקה להיות המטרה העליונה של צה"ל. אחרי ככלות הכל, הצבא הוא בבואה של החברה ואם זו שקועה בהזיות מבחינה תפיסתית ונהנתנית מבחינה חומרית, שלא לומר הפסיקה להיות מוכנה להקרבה, קשה שהדבר לא ישתקף ברוח הצבא ומפקדיו.⁶

נכון שמידת ההיענות של אנשי המילואים ונכונותם למלחמה הצודקת הייתה הפעם גבוהה והבטיחה פוטנציאל טוב לניצחון, אך כשהמנהיגים המדיניים והצבאיים נרתעים מעשיית הדברים הנכונים לניצחון בשל "רוח הקברניטיות" הרופסת, בגלל עכבות (ואולי אף זרמים תת-הכרתיים) הקשורות בקיבעון ל"שלום" ואמונה הזויה ב"מזרח תיכון חדש" – קשה, קשה ביותר לנצח ולהביס אויב.

יש שיאמרו שאין זה הכרחי שיהיו סימביוזה או קשר גורדי בין אמונה בשלום עם אויבים ושכנים לבין תפקידו של צה"ל לנצח, אך אין זה נכון. האמונה התלושה – הדון-קיוטית – בשלום במזה"ת, ההטפה ששטפה המוחות בדו-קיום רגוע ושליט עם אויבים והלהג הבלתי-פוסק שה"כיבוש" מושחת, חלחלו עמוק בתודעת הציבור כמו גם לצמרת הצבאית וגרמו להם ללהג לא רק על תחזיות ורודות ותלושות על עתידנו וגורלנו אלא בעיקר לא להכין את הצבא למלחמה אפשרית. אלה והשאננות הביטחונית שירדה על ראשי הצבא והמדינה הביאו גם לאי-עשיית המהלכים הביטחוניים הנכונים והנדרשים בכלל – וודאי לא בעתם – ולהירתע מניצחון ומהכרעה כשנקרו ההזדמנויות הברורות לכך.

התעצמות החיזבאללה הייתה ידועה מזה שנים, מאז צה"ל נס מלבנון (מאי 2000) בפקודת מנהיג אופורטוניסטי ובגלל חולשת דעתו למול לחץ "אמהות" ובעקבות תקלות מבצעיות אומללות (כמו אסון המסוקים). אך המציאות המשגשגת לכאורה בצפון המדינה בשנים שלאחר מכן ערפלה את חומרת האיום המתהווה ואת מאזן האימה שנוצר בפועל בינינו ובין החיזבאללה. מציאות וירטואלית זו ("שלום הצימרי") הביאה להחמצות חוזרות של הזדמנויות (בעקבות פרובוקציות של הארגון) לעקור את השורש פורה ריש ולענה בעודנו באיבו. נוסף על כך, כשכל מעייניהם של אריאל שרון ואולמרט היו ב"התנתקות" האווילית, נדחף האיום המתהווה אל מתחת לשטיח ובכך חטאו קשות לביטחון ישראל.⁷

צמרת צה"ל אמרה בדרך כלל אמן אחרי נטיות הלב והמחשבה של הקברניטים הרופסים וכך סורס הצבא ותפיסת תפעולו הנכונה התאדתה. מכאן המרחק הוא קצר ביותר לקיצוצים נרחבים בתקציב הביטחון, שהביאו בהכרח לצמצומים ניכרים בעוצבות וביחידות, להשבתת

אמל"ח, לייבוש כוחות היבשה על ידי חוסר אימונים וחוסר בציוד ותחמושת. במילים אחרות, אפילו רצה הצבא לנצח ומפקדיו לא כל-כך רצו בכך בגלל חוסר חוט שדרה וההתיישרות ל"פוליטיקלי קורקט", הצבא היה מתקשה לנצח כי ההנהגה המדינית לא אפשרה זאת על ידי הקצאת משאבים ובעיקר בשל טפטוף רוח היעייפנו להלחם ולהביס את אויבנו".

באחת, כשהרוח הבאה מלמעלה אינה מובילה יותר (כבעבר) לחתימה לניצחון וחלק גדול מהחברה הפסיק להאמין (ולרצות) בניצחון, כאמור, בגלל אמונות הזויות בעתיד וירטואלי או בשל רתיעה מנקיטת המהלכים המתבקשים בזמן, אין צבא – אף זה הנהנה מיתרונות בכל פרמטר – יכול "לספק את הסחורה" והכל דינו להשתבש ואם הרוח משובשת מתעקס גם השכל הישר. במקום לנסח לכוחות פקודות ומשימות חד-משמעיות לניצחון (ככיבוש שטח ויעדים, השמדת כוחות וכד') מלהגים, כמדווח, על "דמוי ניצחון", "אפקטים", "השתבללות", תקיפה כ"ניחיל דבורים", ועוד ביטויים ביזאריים שצה"ל לא ידעם בעבר.⁸

זוהי סיבת הסיבות לאי-הצלחת צה"ל בלבנון כשהכשלים האחרים הקשורים באי-תפקודו הראוי נגזרים ממנה.

■ ההערכה שהניצחון יבוא מהאוויר בלבד

אם הזיית השלום ו"רוח העייפות מלנצח" היו הכשל המטה-אסטרטגי של המלחמה, ההערכה שהניצחון יבוא מהאוויר בלבד הייתה הטעות האסטרטגית הגדולה בה. זו "אם הסיבות" האסטרטגיות לאי נצחונו של צה"ל הפעם.

נכון הוא שהערכה זו לא הייתה תלושה לגמרי מהמציאות. היא הסתמכה על מבצע "דין וחשבון" של צה"ל בלבנון (1993), על הניסיון של ארה"ב ונאט"ו ביוגוסלביה (1999), על שתי מלחמות ארה"ב בעיראק (ב-1991 וב-2003) ובאפגניסטן (2001). אבל כבר ממבצע "ענבי זעם" בלבנון (1996) – שלוש שנים אחרי "דין וחשבון" – יכול היה פיקוד צה"ל להסיק וודאי להסס לגבי יכולתו של חיל האוויר לנצח במערכה לבדו. אך בצה"ל היתה אמונה כמעט עיוורת בעליונות הטכנולוגית שביטויה העיקרי באוויר. נוסף על כך, שררה בו אופוריה שנולדה עקב המודיעין המדויק שהיה על מחסני הרקטות ה"כבדות" (220 ו-302 מ"מ) של החיזבאללה שהשמדתם, במקביל להחרבת מעוז הדאחייה בביירות, תוציא את החיזבאללה משיווי משקל. הייתה כמובן סיבה נוספת להסתמכות היתרה על המתקפה האווירית והיא – הרצון למעט באבדות בנפש. אלא שכאמור היתה זו קונספציה שגויה ואם כל חטאת משום שהתעלמו מהכלל הוותיק

לתל-אביב ולמרכז הארץ. השני, הפגנת עצמתו בהשמדת יעדים שונים ובכלל זה ברובע הדאחייה בביירות. בכך אולי תרם חיל האוויר לאי-קריסת כושר ההרתעה. אי אפשר שלא לציין סיבה נוספת להסתמכות היתירה בצה"ל על הכוח האווירי והיא "טראומת לבנון". את ישראל וצה"ל רודפת טראומה זו מאז 1985, עת נסוג צה"ל מאזור ביירות לרצועת הביטחון וגם בשנים לאחר מכן עד המנוסה בשנת 2000. טראומה זו הרתיעה במודע וכנראה גם בתת-מודע, את הכנסת כוחות היבשה ללבנון וכיבוש השטח, מהלך שהיה הכרחי לטיפול באיומי החיזבאללה משם.¹³

כניסה זו פירושה היה כמובן גם כיבוש השטח, אך ה"כיבוש" הפך להיות אצלנו מושג מצורע שיש להתרחק ממנו כמו מאש על-אף שנכון ביותר היה לעשותו (ועל כך גם בהמשך) והטראומה לא הייתה גזירת גורל שהרי תמיד אפשר לבצע "מקצה שיפורים" ולהצליח במועד ב'. בכל מקרה, שתי האובססיות האלה – "הטראומה" ו"הכיבוש" – גרמו לכך שנמנעו מלנקוט מהלך נכון להפסקת מטר הרקטות הקשה על העורף הישראלי. חמור מכך, אפילו היתה הנחת היסוד במתקפה האווירית נכונה, אפשר היה להיווכח במגבלותיה לאחר שבוע ימים, לשנות ההערכה/האמונה שחיל האוויר לבדו יעשה המלאכה ולתקנה בהכנסת הכוחות היבשתיים כאמור. אך זה לא נעשה אלא באיחור רב, ולא כשורה, קרי, לא לפי תורת הביטחון.

■ סטייה קשה מתורת הביטחון ומעקרונות מלחמה

במ"ב 2 לא פעלו ישראל וצה"ל לפי התפיסה של תורת הביטחון ועקרונות המלחמה ולכן תוצאותיה היו כשם שהיו. בשל קוצר המצע לא נדון כאן בכל מרכיבי התורה או בכל עקרונות המלחמה אלא באלה הרלבנטיים ביותר למלחמה זו. הבעיה ההתחלתית הייתה בכך שבמשך כל המלחמה או רובה, לא הבינו הקברניטים אם הם עוסקים במלחמה או במבצע נרחב.¹⁴ בכל מקרה, תפיסת הביטחון ועקרונות המלחמה שנצברו במבחנים ובניסיון של שנים ושל רבים אינם גלגל שיש להמציאו כל פעם מחדש ותוקפם לא פג כלל. מעניין לציין כי כאשר צה"ל סוטה מהם (כמו במלחמת יו"כ) תוצאות המלחמה אינן טובות.

א. עילת מלחמה, מלחמת מנע וברירה

אין זה דבר קל ערך לחברה דמוקרטית, וודאי לישראל הקטנה באנשים ובמשאבים, לצאת למלחמה. לפי תפיסת הביטחון צריכה להיות עילה ראויה לכך ובעקבותיה קונצנזוס מרבי ככל האפשר. והנה למלחמה בלבנון היה צידוק שאין למעלה ממנו. העילה היתה לא רק התוקפנות

שחיל האוויר לבדו אינו מכריע מלחמות. בשל קונספציה שגויה זו נוונו כוחות היבשה של צה"ל. אמנם חיל האוויר יכול להעניש קשות את האויב, לגבות ממנו מחיר כבד, לתרום רבות להכרעה ואף להוסיף משמעותית לכושר ההרתעה, אך התעלמו מכלל לא פחות ידוע וחשוב – שאין אף פעם תשובה אחת ולו כבדת משקל, לכל איום.

יתר על כן, גם ביוגוסלביה (1999) ובייחוד במלחמת המפרץ השנייה (1991)⁹ – שתי המערכות האוויריות הקלאסיות בעידן הטכנולוגי – צריך היה בסיומן לבצע מהלך קרקעי משמעותי. אף אחרי 78 יום של הפצצות ביוגוסלביה היה צורך באיום יבשתי על קוסובו לפני שמילושביץ נכנע. גם במלחמה בעיראק (1991), אחרי 43 יום של הפצצות, היה צורך במתקפה יבשתית מסיבית מכווית כדי לאלץ את סדאם חוסיין להסכים לתנאים ולמגבלות הקשות שהושתו עליו. בכל מקרה מלחמות אלה השאירו רושם שחיל האוויר לבדו יכול לנצח מלחמות – ולא כך הדבר.

שני יסודות הלחימה הקלאסיים הם אש ותנועה. ברוב המלחמות, ודאי בעבר ועל פי עקרונות המלחמה הידועים, היה ברור שהתנועה או תמרון הכוחות הוא היסוד העיקרי בנייהם. רק תמרון כוחות על הקרקע וכיבוש השטח, בנוסף להשמדת כוחות האויב, מבטיחים הניצחון. נוסף על כך, יסוד האש תלוי, יותר מתנועה, במודיעין מדויק, שלא תמיד מצוי. אלא שהניסיון הנוכח ועיוורון ההסתמכות על טכנולוגיה שיבשו את השכל הישר והעצימו את יסוד עוצמת האש בלחימה עד שהפך להיות הדומיננטי על חשבון התמרון הקרקעי.

יתירה מכך, משנוכח פיקוד צה"ל שחיל האוויר נאלץ לוותר על השמדה שיטתית של יעדי תשתית בלבנון, בעיקר בגלל לחץ אמריקני וזאת כדי להביא את ממשלתה, בעזרת אחרים,¹⁰ להשפיע על החיזבאללה לבקש הפסקת-אש, לא היה אפשר למצות את העוצמה האווירית על-אף היקף ביטוייה הנרחב.¹¹ הסטת כוחו בהמשך הלחימה לפגיעה במשגרי הרקטות וברקטות עצמן היתה בעיקרה מהלך סזיפי. בעוד שחיל האוויר הצליח להשמיד משגרי רקטות בינוניות וכבדות – לרוב לאחר שיגורן – ובזה הוא היה טוב בהרבה מחיל האוויר האמריקני במלחמת המפרץ ב-91' (שלא פגע ולו במשגר טילים אחד ש"חתימתו" גדולה בהרבה), הנה, מול אלפי הרקטות קצרות הטווח (122 מ"מ) הוא לא יכול היה מטבע הדברים "לספק הסחורה". כך נמשך ירי הרקטות על העורף הישראלי ללא הפסקה ואף בקצב מתגבר. יצוין כי שגיאת ההסתמכות היתירה על חיל האוויר כבר נחשפה בהערכת איום הטק"ק מעיראק אף ב-91' ולאחר מכן, כאשר הצבא התקשה מאד לטפל באיום רקטות הקסאם מעזה. עם זאת, חיל האוויר לא אכזב והיו לו במלחמה זו, בניגוד לחילות אחרים, שני הישגים בולטים. האחד, השמדת 59 משגרים במחסי הרקטות ה"כבדות" מיד בתחילת המערכה¹² ובכך מנע שיגורן

החמורה, ב-12 ביולי 2006, שנסתיימה בשני חיילים חטופים ושמונה הרוגים, אלא התוקפנות והפרובוקציות הנשנות ללא נשוא של החיזבאללה – החל בחטיפה והריגה של שלושה מחיילינו בהר דוב, באוקטובר 2000 (מספר חודשים לאחר המנוסה מלבנון), עבור בירי הישיר והעקיף בגזרות הגבול ועל צפון הגליל, והמשך בתקיפה מסיבית וניסיון לחטיפת חיילים בכפר עג'ר, בנובמבר 2005. כל אלה יצרו צָבָר של תוקפנויות פרובוקטיביות שאף מדינה ובכלל זה ישראל אינה יכולה עוד להשלים עמן. הייתה אפוא כל הצדקה שבעולם לצאת למלחמה נגד החיזבאללה. רמה בלתי נסבלת של טרור וגרילה נגד ישראל הייתה מאז ומתמיד עילת מלחמה צודקת ואמנם, רוב הזמן, הכיר רוב ישראלי מוצק שמדובר במלחמה צודקת מאין כמוה, הגם שבפועל הייתה זו בבחינת מלחמת ברירה.¹⁵

גם למי שהיו השגות בדיעבד על היציאה למלחמה, הסתייגויותיהם לא היו ממוקדות על עצם היציאה למלחמה אלא רק על כך שלא בדקו קודם לכן שאולי צה"ל אינו מוכן לה כראוי. והנה על אף שהיה מדובר בעילת מלחמה מוצדקת ביותר וכל התנאים והנסיבות היו לטובתה, ישראל וצה"ל לא ניצלו את ההזדמנות ההיסטורית להכות את החיזבאללה מכת מחץ. יוזכר כי ברקע המלחמה היה ברור שהיא אינה מתנהלת רק בין ישראל לארגון הטרור הלבנוני, שנחשב למצורע בעיני רבים וטובים במערב ואף באזור, אלא, לא פחות, בין ישראל ובעלת בריתה, ארה"ב, לבין איראן הפונדמנטליסטית והסוררת שחיזבאללה הוא שלוחה באזור.

ב. מטרת העל – ניצחון (אך לא הפעם)

אם כבר יוצאים למלחמה או נגררים אליה, מטרת העל שלה, וודאי של הצד המותקף, צריכה להיות הניצחון בה. ניצחון והכרעה¹⁶ מושגים, לפי תורת הביטחון הוותיקה ועקרון המלחמה הקלאסי, על ידי השמדת כוחות האויב ועל ידי כיבוש שטח. לעיתים יכולה אולי להיות דרך עוקפת להשגת ניצחון, כמו על ידי הרס מסיבי של תשתיות, אך ספק אם הדבר תקף בכל סכסוך מלחמתי, וודאי שלא היה יכול להיות רלבנטי בלבנון בשל התנגדות ארה"ב להרס לבנון (שהראתה סימני דמוקרטיזציה החביבה על ממשל בוש). גם משום שלא היה לממשלת ביירות מנוף לחץ על החיזבאללה לאחר שהסורים הוסגו מלבנון וכן משום שהיה מדובר בארגון טרור קנאי שתשתיות לבנון לא היו בדיוק בראש מעייניו.¹⁷

ישראל, כאמור, לא חתרה לניצחון ברור מול החיזבאללה וודאי לא להכרעתו, אך הרי הכרחי לנצח מול טרור שאם לא כן נידונים לשפיות דמים בלתי פוסקת שהיא מתן בפועל של הניצחון בידי ארגון הטרור.¹⁸ לפי דיווחי צה"ל נהרגו לחיזבאללה בין 550 ל-600 מלוחמיו אך לא היה בכך מסה קריטית לאבידות בקרב כמה אלפי לוחמי הארגון

הפנאטים. מה גם שמדובר בארגון טרור חמקמק ואמורפי ללא נכסים מובהקים וגלויים כיעדי תקיפה, כך שהשמדת כוחותיו הייתה מלכתחילה בעייתית משהו.

נותר אפוא התנאי השני לניצחון במלחמה – כיבוש שטח. אולם כאמור הייתה לישראל רתיעה מקובעת (פאבלובית?) מתקיפה יבשתית נרחבת ומכיבוש דרום לבנון. המושג "כיבוש" הפך להיות אובססיבי אצל לא מעטים בישראל (עוד מהעיומות עם הפלשתינאים וללא כל צידוק, שכן איננו יכולים להיחשב לעולם כ"כובשים" בארצנו!). הרתיעה מכיבוש שטח חלחלה גם לצמרת הביטחונית בניגוד לכל דיקטאט של התורה הצבאית. הדברים פשוטים וקשה להפריכם – כדי לנצח, וודאי כדי להפגין ניצחון מוחשי (ולא "אפקטים" ו"תודעתיות"), יש צורך בכיבוש שטח.

פרקטית, כיבוש השטח עד לליטאני היה מבטיח גם הסרת איום הרק"ק (רקטות קרקע-קרקע) על צפון המדינה. נכון שניתן לטעון שכיבוש שטח דרום לבנון הוא גם "מלכודת" ואינטרס של החיזבאללה, אך "טראומת לבנון" לא הייתה כאמור גזירת גורל או כפי שאמר אלוף (מיל') ע. ירון: "לא להיכנס ללבנון כי לא תוכל לצאת משם היא מחשבה אבסורדית".¹⁹ גם איש שמאל מובהק כצבי כסה לא נרתע מכיבוש: "מלחמה אסטרטגית נגד הסיירת האיראנית חייבה פריצה אל יעדים שיציגו כיבוש שטח אל מעבר לכל רקטה. קודם לכבוש ואחר-כך לטהר".²⁰ טיעוניו הוא שאובססיית ה"כיבוש" שחלחלה לצמרת הצבא היוותה עכבה למהלכים הצבאיים הנדרשים, לא פחות מ"טראומת לבנון" ואם מנסרת ה"כיבוש" לא תשתנה, הסיכוי לניצחון צה"ל גם בעתיד הוא קלוש.

צה"ל אמנם ניסה לעשות משהו בנדון בשני ימי המלחמה האחרונים, אך זה היה מאוחר מדי ובהיסוס רב ואולי אף מיותר במועד זה.

ג. מטרת מלחמה לא ממוקדות וחסרות

לא קל להגדיר ולנסח מטרת מלחמה וודאי בשעה שהקברניטים לא ידעו כאמור להחליט אם מדובר במלחמה או במבצע נרחב גרידא. קברניטים מדיניים וצבאיים שאינם מנהיגים כריזמטיים נוטים לנסח מטרת מלחמה בצורה לא בהירה, עמומה כלשהו וניתנת לפירושים שונים וזאת מטעמים אגוצנטריים קלוקלים. כך היה גם במל"ב 2.

כפי שדווח, כותרת המסמך שהוגש ע"י הרמטכ"ל חלוץ לממשלה ב-13.7.06, יום לאחר חטיפת החיילים, הייתה "המטרה האסטרטגית" או "התכלית האסטרטגית" ולא בפשטות ובבהירות – "מטרות" או "יעדי" המלחמה כמקובל. ו"המטרה האסטרטגית" הייתה – העמקת ההרתעה, הפסקת הטרור מלבנון כלפי ישראל, דחיפת הממשל הלבנוני להשפעה ביטחונית בדרום לבנון ואף להשפעה על החיזבאללה להחזרת השבויים, תוך כדי

היחלשותו ומניעת שיקומו וכן הפחתת השפעת איראן ומעורבותה בלבנון כמו גם השארת סוריה מחוץ לתמונה,²¹ ניסוחים עמומים למדי ולא מדידים.

כבר בשורות אלה מאובחן שישראל לא קבעה במפורש הבסת החיזבאללה כיעד מלחמתי (רק החלשתו שהוא מושג אמורפי). עובדה מדהימה ובולטת יותר היא שהסרת איום הרקטות על צפון המדינה לא הוגדרה כלל כמטרה ברורה והכרחית. נוסף על כך, דובר על תקיפת "מרכזי כובד" והם – דרום לבנון (שם חטיבת נאצר פרוסה), אזור בעל בק (האזור הלוגיסטי) ואזור הדאחיה בביירות (מרכז החיזבאללה). כן דובר על "גביית מחיר, ניצחונות מוראליים, כרסום בכוח החיזבאללה וצריבת התודעה".

ומכאן הוגדרו המשימות לפיקוד צפון: יכה בחיזבאללה, יתכונן להצלת החטופים, יתכונן להרוס מטרות חיזבאללה בקרבת הגבול, יתכנן תקיפת הכפר עג'ר, יפעל לשבש שיגורי הרק"ק. שוב, מובחן מיד שהטיפול בקטיושות צוין רק במקום האחרון, וודאי שלא נאמר דבר המורה לפעול להפסקת שיגוריהן. פירושו של דבר הוא כי בצה"ל ובממשלה לא הבינו כלל את המשמעות האסטרטגית והפסיכולוגית של הפצצות העורף האזרחי ולכן במשך זמן רב אף לא עלתה על הפרק מתקפה יבשתית לצורך שיבוש ירי הטק"ק.

זו הייתה שגיאה קולוסאלית שהרי היה צריך להיות ברור מלכתחילה שלא מדובר באיום טקטי אלא באיום אסטרטגי בלתי נסבל. נכון שתושבי הצפון הפגינו יכולת סבל וחוסן מסוים במשך זמן מה למול מטר הרקטות וזאת בשל צדקת המלחמה ובעיקר בגלל הרצון לאפשר לצה"ל לתת מכה אנושה לחיזבאללה. עם זאת, ההתפארות בעורף שלא נשבר הייתה מוקדמת ומוגזמת. נכון גם שישראל הוכיחה שאינה "קורי עכביש" כדברי נצראללה, אך כשיותר ממיליון מתושביה ספונים במקלטים או נסים על נפשם והופכים לפליטים במדינתם, הייתה בכך הפגנת חוסר-אונים שקשה לייחסו ל"מעצמה החזקה במזה"ת".

כבר מזמן היה ברור שהאיום בירי תלול-מסלול, בין של הקסאמים ובין של הטילים והרקטות למיניהם, הנו איום אסטרטגי קריטי, שכן הוא מכוון לעורף שהיה, הנו ויהיה תמיד החוליה החלשה בחוסן הלאומי של ישראל. למרבה הצער לא הפנימו זאת בצמרת ולו על בסיס הניסיון הישראלי הפרטי במלחמת המפרץ השניה (1991) כאשר כ-40 טילי "אל-חוסייני" מעיראק פגעו בעורף הישראלי ובישרו את הסיכון הרב שבהם ושכמותם.²² כבר אז זלזלה בכך צמרת חיל האוויר, האחראית בצה"ל לנושא הטק"ק והרק"ק והיה בכך משגה חמור. טיעונם של בכירי חיל האוויר היה שהנוק הפיזי הוא קטן יחסית וכדי למנוע יש להשקיע סכומים נכבדים שיוסטו מצרכים התקפיים מגוונים. לכן התנגד החיל גם לפיתוח ה"חץ". אך חיל האוויר ובעקבותיו פיקוד צה"ל והממשלה לא ראו את התמונה הרחבה הטמונה בטק"ק וברק"ק – הוצאת

ישראל משיווי משקלה באמצעות הפגיעה בעורף ובחוסן הלאומי הישראלי.

במל"יב 2 יכול היה חיל האוויר לטפל ברקטות הכבדות ולטפל חלקית גם בביונויות, אולם הוא לא היה מסוגל להסיר את איום אלפי הרק"ק קצרות הטווח ונראה כי כיוון שכך לא הוכנסה הסרת איום הרקטות (בכללן) למטרות המלחמה. גם העובדה שלא היה מענה טכנולוגי (כדוגמת ה"נאוטילוס" או אמצעי אחר) לאיום הרק"ק הייתה קשורה בכך. אך, כאמור, היה הכרח עליון להתכוון ולפעול להסרת איום זה והדבר היה אפשרי באמצעות כיבוש קרקעי של דרום לבנון. נושא זה אף לא נכלל במטרות המלחמה וגרוע מכך, מטרות אלה לא שונו ולא תוקנו גם כשהתברר כי חיל האוויר, למרות יעילותו בתחום שבו הוא טוב, אינו "מספק את הסחורה".

ד. אי-העברת המלחמה לשטח האויב (לא הפעם)

מאז ומתמיד היה יסוד מוסד בתורת הביטחון כי ישראל חייבת להעביר את המלחמה במהרה לשטח האויב, בעיקר בשל העדר עומק אסטרטגי. במל"יב 2 התבטא חוסר העומק האסטרטגי בסמיכות יתרה של העורף הישראלי – הרגיש לאבדות, לנזקים ולהשבתה – לשטח האויב. היתרונות שבהעברת המלחמה במהירות לשטח האויב היו תמיד ברורים: מתן סיכויים גבוהים להכרעה במהלכים התקפיים (ולא במגננה שתהפוך למלחמת התשה שבה ישראל לא תעמוד לאורך זמן מבחינה מדינית וכלכלית), לקיצור משך המלחמה ולמזעור אבדות.

המטרה בהעברת המלחמה לשטח האויב הייתה השמדת כוחות, כיבוש שטח וגרימת נזקים כבדים. זאת, באמצעות אש ותנועה, עם דגש עיקרי על תמרון הכוחות על הקרקע. במל"יב 2, העברת המלחמה לשטחו של האויב נעשתה רק באש מהאוויר וכאמור, זה היה רחוק מלהספיק. במלחמה זו היה הכרח להסיר את איום הרקטות לפחות עד הליטאני. נכון כי בכך לא היה פתרון לאיום במלואו, אך כיבוש שטח זה וטיהורו מרק"ק ומאנשי החיזבאללה היה ממחיש באופן ברור את העברת המלחמה כנדרש, את תבוסת האויב מחד גיסא ואת עוצמתו ויכולותיו של צה"ל מאידך גיסא. זה היה מושג אילו בתחילת המלחמה או כעבור זמן קצר היה צה"ל מבצע, עם כוחות היבשה, תמרון קרקעי מאצבע הגליל מערבה, אל היס. לכך היו לפחות שלושה יתרונות: א. כיתור החיזבאללה מדרום לליטאני; ב. לחימה בחיזבאללה מצפון לדרום, כלומר מעורפם ולא חזיתית (כפי שנעשה, ככל שנעשה). היה בכך כדי לבטא כלל מבצעי חשוב ועקרון מלחמה ידוע והוא – הגישה העוקפת; ג. הדבר היה ממחיש כבר בתחילת המלחמה או באמצעה את ניצחון צה"ל הברור בשטח, תוך ביצוע מהלך "מהסוף להתחלה". עכבה לא קטנה בתמרון כזה ובכלל בהתכתשות הקרקעית עם חיזבאללה מדרום

בכיוון של שיקום כושר ההרתעה שלה. הודאת נצראללה שהופתע מהתגובה הישראלית הנרחבת וכי לו ידע על כך מראש לא היה פוקד על מבצע החטיפה (ב-12 ביולי),²⁵ יכולה אולי להעיד שאכן כושר ההרתעה הישראלי חוזק כלשהו למול הארגון.

ניתן לומר שכושר ההרס שהפגין חיל האוויר בלבנון ושינוי המצב בדרומה – דחיקת החיזבאללה מסמיכות יתרה לגבול וירידת צבא לבנון (הגם שהוא אימפוטנטי) בתוספת יוניפי"ל המחוזק – גם הם הוסיפו לשיפור כושר ההרתעה. מנגד, אי-הצלחת צה"ל לשתק את מטר הרקטות על עורפה של ישראל וההצלחות הטקטיות של יחידות חיזבאללה מול עוצבות צה"ל על הקרקע (שהתמודדו יפה מול "הצבא החזק במזה"ת"), אין ספק שכרסמו לא מעט בכושר ההרתעה של ישראל. רק העתיד יוכיח איזה צד במשוואת ההרתעה הזאת יגבר.

יש אומרים – ולא בלי צדק – כי חיל האוויר והתותחנים היו צריכים להיות פחות סטריליים בפגיעה במטרות חיזבאללה, לרבות כאשר אנשי החיזבאללה פעלו משטחים מאוכלסים ("היה צריך למחוק" וכו'). אמירות אלה נבעו לא רק מהצורך לחסוך בחיי חיילינו ולהבטיח הצלחתם, אלא היו גם מרכיב חשוב בתפיסת ההרתעה. ללשונו נתגבב המושג "מידתיות" (מבית מדרשו של הבג"צ, בקשר לצורך באיפוק מול הפלשתינאים), אך יש לומר שאחת ממהויות כושר ההרתעה היא דווקא ההכרח בהעדר מידתיות או באי-התחשבות בה. שכן, אם מגיבים או מענישים את האויב בפרופורציונליות, ספק אם מרתיעים אותו או משפרים את כושר ההרתעה. חובה לשנן לעצמנו ולאחרים, למרות המגבלות הידועות, כי על תוקפנות נגד ישראל – וודאי אם היא בוטה וחריפה – האויב ישלם מחיר גבוה בהרבה ודווקא לא פרופורציונלי.

בשאלה אם כושר ההרתעה חוזק או נחלש בעקבות המלחמה יש צורך לבדוק גם כיצד השפיעה על שכנינו, וודאי מול אלה הנמצאים במאבק בפועל או בפרוטנציה נגדנו. אנו מוצאים אמירה קולעת של מלך ירדן, עבדאללה, בנדון: "המלחמה שינתה את האופן שבו נתפסת ישראל ברחוב הערבי – לא עוד בלתי מנוצחת ודיאלוג עמה אינו בדיוק הדרך המתאימה."²⁶ אם מדברים על הרחוב הערבי ובכללו הפלשתיני, ראוי לציין את הכתבה שכותרתה "נצראללה מלך רמאללה."²⁷ כבר מן הכותרת אפשר להבין את תוכנה ואת עליית הרדיקליזם באזור ואמנם ארגוני הטרור הפלשתינים, גם ברצועת עזה, רוצים ועושים בכל מאודם לחקות את מודל החיזבאללה בלבנון.²⁸

שאלה קריטית אחרת היא בחינת כושר ההרתעה למול איראן המתגרעת. אפשר להניח שזו לא תתגרה ישירות ובאורח אלים בישראל (הגם שנשיא איראן עושה זאת, מילולית, חדשות לבקרים) כל עוד אין ברשותה נשק גרעיני (וההערכה היא שמדובר בשנים מועטות). זאת על אף

לליטאני הייתה כנראה סכנת המחיר באבדות, שאכן צריך להיות שיקול מרכזי במבצעים צבאיים. עם זאת, צבא נועד לספק ביטחון מלא למדינה ולאזרחיה ולעולם לא נדע את מספר האבדות במהלך מסוים לעומת מהלך אחר. במילים אחרות, לו היה צה"ל מבצע את התמרון האמור מלכתחילה, יתכן שהיה חוסך אבדות רבות שנפלו בתקיפות הספורדיות והתזזיתיות שביצע.

אחת הסיבות שערערו כנראה את ביטחונו של פיקוד צה"ל במהלך יבשתי נרחב כאמור, הייתה חשיפת פגיעותם של טנקי ה"מרכבה" (על אף היותם ממוגנים יחסית יותר מטנקים אחרים) לטילי נ.ט. המשופרים של החיזבאללה. מתוך יותר מ-450 טנקי "מרכבה" לסוגיהם ונגמ"שים (של 4 אוגדות) שהשתתפו בלחימה, נפגעו כ-60 (13%).²³ החיזבאללה השתמש בטיילי נ.ט. מתקדמים ביותר מסוג "טנדס" (בעלי ראש כפול) שכושר חדירתם גבוה ביותר, מה גם שאנשיו עשו בהם שימוש מקצועי ראוי לציון. מתוך 117 חיילינו שנהרגו במלחמה, כ-27% היו בטנקים. למרות התחושה הקשה, נראה כי בהשוואה למלחמות יו"כ ושל"ג, היה דווקא יחס השחיקה באבדות קטן יותר אף שאיומי ה.נ.ט. גברו. נוסף על כך נראה שהרמה המקצועית של הטנקיסטים ובייחוד של המילואים, לא הייתה גבוהה, בגלל חוסר אימון מספיק (קיצוצי תקציב, זוכרים?) ולכן גם לא תמיד הופעלו הטנקים לפי תורות הלחימה בתנועה ואש ובכך גדלה פגיעותם. במקביל, יצוין שגם ההפגזות הרבות של תותחנינו (כ-150,000 פגזים) לא היו יעילות מול עמדות החיזבאללה.

בכל מקרה, צה"ל לא העביר את המלחמה לשטח האויב, לא במהירות ולא בכלל, מן הסיבות שנדונו לעיל ומסיבות נוספות ובכך סטה מתורת הביטחון ומנע מעצמו ניצחון ברור.

■ מדד ההרתעה לאחר המלחמה

מ אז לידתה של ישראל היה כושר ההרתעה עמוד התווך בתפיסת הביטחון ובעצם סם החיים עבורה, שאם לא כן, הגיונגל סביבה חיים יבלענה.²⁴ אכן חיזוק כושר ההרתעה היה אחת ממטרות המלחמה או "המטרה האסטרטגית" כאמור. הדבר היה הכרחי בשל ההתגרויות התוקפניות החוזרות ונשנות של החיזבאללה ומאזן האימה שיצר הארגון עם אלפי הרקטות שלו מחד גיסא והתגובות הישראליות הנרפות במשך שש השנים מאז מנוסת צה"ל מדרום לבנון מאידך גיסא. ונוסיף לכל זאת את נאום "קורי העכביש" של נצראללה מיד לאחר נסיגה זו. הנה כי כן, ריחפה כל הזמן תמיהה מוצדקת האם ישראל מרתיעה בכלל את ארגון הטרור.

ביציאתה הפעם למלחמה הוכיחה ישראל שאינה מוכנה לשאת עוד את הפרובוקציות התוקפניות של חיזבאללה. אי-השלמה זו הייתה מהלך נכון ומוצדק

ה ע ר ו ת

1 מלשון פענוח וכפשוטו גם שבר (ברוך ביידיש).
2 מעריב, 21.8.2006.
3 החלטת מועצת הביטחון 1701, מ-12 באוגוסט 2006.
4 מקור ראשון, 1.9.2006 וציטוטים מוקדמים יותר.
5 רון לשם, מעריב, 11.8.2006.
6 מתן וילנאי בראיון, מעריב, 20.10.2006: "זו מדינה אחרת ורוח
אחרת. אנשים מפחדים להיכנס לתופת, להכניס הידיים לאש. הרוח
השתנתה".
7 מקור ראשון, 1.9.2006.
8 היטיב לבטא זאת ידידי ע. גלבע במאמרו "פלצנות צה"לית"
שעיקרו – פלצנות לשונית שהשתלטה על צה"ל והיא כיסוי
למחשבה רדודה אך נפוחה.
9 ראה בנידון ספרי: A. Levrان, *Israeli Strategy After Desert Storm*
(*Lessons of the Second Gulf War*), London/Portland: BESA
Studies, Frank Cass, 1997, לידי מלחמת המפרץ הראשונה
היתה מלחמת איראן עיראק, 1988-1980.
10 התמיכה הישראלית תברורה בסילוק סוריה מלבנון השמיטה שם
בסופו של דבר גורם כוח שהיה יכול להשפיע על החיזבאללה.
11 חיל האוויר ביצע יותר מ-10,000 גיחות למטוסי קרב ומסוקים, יותר
מ-5,000 יעדים הותקפו והוטלו כ-13,000 פצצות. חיל האוויר
הפיל גם מזל"טים בדרכם למרכז הארץ.
12 א. בן, הארץ, 24.10.06; ב. כספית, מעריב, 11.8.06.
13 מבטא זאת יפה מתן וילנאי בראיון (מעריב, 20.10.2006): "מפחדים
להכניס היד לתופת, לאש. שחיל האוויר יפציץ מהאוויר. שיפתרו
מרוחק".
14 הגדרת המלחמה לפי הוראות הפיקוד העליון של צה"ל (מ-15.7.56)
היא: "מצב בו מפעילים הצדדים את כוחותיהם, לרבות המזוינים,
כדי לכפות רצונם זה על זה, או למנוע כפייה כזאת".
15 על מלחמת ברירה ראה: A. Levrان, *Israeli Strategy After Desert*
Storm, p. 157.
16 על בין ניצחון להכרעה ראה א. לברן, "כורח ההכרעה", נייר עמדה
137, מרכז אריאל למחקרי מדיניות, אפריל 2002; מסמך האלוף
(מיל). רון-טל, המובא במעריב, 15.9.06.
17 זכור הארגון התחסן למדי בנדון, במבצע "ענבי זעם", ב-1996, שלא
צלח במיוחד.
18 ראה מאמרי על ניסיון של אחרים לניצחון מול טרור, א. לברן,
"אפשר גם אפשר לנצח טרור", מקור ראשון, 24.1.03; הארץ,
4.9.01.
19 ע. ירון, בראיון, מעריב, 8.9.06.
20 מעריב, 23.8.06.
21 ז. שיף, הארץ, 20.10.06; אלוף (מיל) ג. רוס, צוות, גיליון 79 (נובמבר
2006).
22 ראה בנדון ספרי לעיל (אנגלית) על מלחמת המפרץ השניה ובכללה
חילופי מהלומות הטק"ק בין עיראק לאיראן. ואמנם גם שר
הביטחון פרץ הכיר לאחרונה בסכנת כלל ירי נשק תלול מסלול
שהפך לאיום אסטרטגי ולא רק טקטי, מעריב 1.11.06.
23 פורסם, בין היתר, במעריב, 27.11.06.
24 ראה בנדון: א. לברן, שקיעת ההרתעה הישראלית, (עברית ואנגלית):
The Decline of Israeli Deterrence, ACPR Policy Paper No. 113.
25 "ניצראללה מודה טעינו", מעריב, 28.8.06.
26 ידיעות אחרונות, 11.9.06.
27 עמית כהן, מעריב, 11.8.06.
28 בכך יש חזרה למה שקרה בעקבות מנוסת צה"ל מלבנון במאי 2000,
כאשר הפלשתינים החלו במלחמת הטרור בספטמבר באותה שנה,
בהשראת המנוסה.
29 במיוחד כאשר שר החוץ הסורי, ואליד מועלם, מתריס במהלך
המלחמה ("אהלן וסהלן" למלחמה בישראל) ונשיאו – בשאר אסד
– ממש מאיים בכיבוש בכוח של רמת הגולן.

שבארסנל שלה יש כבר כיום טילי "שיהאב" היכולים
להמיט הרס רב ברחבי ישראל וזאת בנוסף לאלפי הרקטות
שיש לשלוחה – החיזבאללה. אם אמנם החלשנו
משמעותית את כוחו של החיזבאללה, יתכן שהשמטנו
משהו מהאיום האיראני – שימוש בכוח הארגון ב"יום
סגריר" נגד ישראל. נוסף על כך, טהרן ודאי לומדת את
מידת כושר ההרס הרב שהפגין חיל האוויר במלחמה על
לבנון. כושר זה, נוסף על יכולות ישראליות אחרות לפגוע
באיראן, אפשר שירתיעו אותה. לכושר ההרתעה הישראלי
יש לצרף כמובן את קשרי ישראל-ארה"ב ההדוקים ואת
החשבון שיש לממשל עם המשטר הפונדמנטליסטי
האיראני. מכל מקום, קשה לתת תשובה חותכת לשאלה
הקריטית והנחה צריכה להיות מחמירה.
ולבסוף, אי אפשר לנתק את שאלת כושר ההרתעה של
ישראל מן ההיבט המדיני. אין ספק שההתבטאויות
האוויליות של שרים כמו עמיר פרץ, ציפי לבני ואבי
דיכטר (אם להזכיר רק אחדים) ושל פרשנים למיניהם
שקראו, במהלך המלחמה ובעקבותיה, לסגת מ"חוות
שבעא" וכן במשתמע גם מרמת הגולן(!)²⁹ – מחלישים
קשות את כושר ההרתעה של ישראל.

■ סוף דבר: אילו...

ס אם "עייפנו לנצח ולהביס את אויבינו", כלומר לא
רצינו ולא חתרנו להביסם, עדיין היו תוצאות המלחמה
שונות לחלוטין אילו יכול היה צה"ל להכין את עצמו
ובעיקר לבצע שלושה מהלכים חיוניים.
אילו היה פיקוד צה"ל מודע לכך שעל אף עוצמתו
המרשימה של חיל האוויר אי אפשר לנצח במלחמה אתו
בלבד והיה מכניס את כוחות היבשה, בזמן וכראוי, לכיבוש
ולטיהור השטח לפחות מדרום לליטאני – הניצחון היה
ברור.
אילו צה"ל היה מוצא דרך למגן את הטנקים (במיגון
אקטיבי), הוא היה מנטרל את כושר הנט. המתקדם של
החיזבאללה ומוכיח עליונותו המוחלטת וכמעט ללא פגע.
בפרפראזה על השיר "כל שאתה (האויב) יכול לעשות, אנו
עושים טוב יותר" – מילים שהן תמצית הניצחון
בסכסוכים אלימים.
אילו היה צה"ל מתאמץ ומשקיע במערכת הגנה נגד
הרק"ק היה אולי חוסך לא רק את ה"אילו" הראשון לעיל
(הכנסת כוחות היבשה), אלא גם מוציא את האויב משיווי
משקלו, גם כדברי השיר לעיל ובעיקר משום שהאויב
השליך את יהבו בעיקר על מערך הרק"ק. ניטרול מערך זה
היה מהווה גם ביטוי ברור ל"ימי ניצח במלחמה" ובכלל זה
לשיפור מהותי של כושר ההרתעה ושל ערכה ותדמיתה של
ישראל באזור ואצל ידידתה העיקרית(!). אולם צה"ל
וקברניטי המדינה לא עשו ולו אחת מאלה ונקווה שלא
תהיה בכך בכיה לדורות.